

Tarih ve GÜNCE

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
Sayı: 13 (2023/Yaz), ss. 119-146.

Geliş Tarihi: 25 Haziran 2023
Kabul Tarihi: 12 Temmuz 2023

Araştırma Makalesi/Research Article*

Yunanistan'ın Batı Anadolu'da Kurduğu Muhtariyet İdaresinin Türk Basınındaki Yansımaları

Semih ÇINAR**

Öz

1919 yılı Mayıs'ında İzmir'i işgal eden Yunanistan, 1920 ve 1921 yıllarında işgal sahasını genişleterek Anadolu'nun içlerine kadar ilerlemiştir. 1921 yazı sonunda gerçekleşen Sakarya Meydan Muharebesi'nde ağır bir yenilgi alan Yunan ordusu taarruz inisiyatifi kaybetmiş, Sakarya ırmağının batısına çekilerek savunmaya geçmiştir. Sakarya Muharebesi'nden sonra uğradığı yenilgi gerek Yunan idarecilerinde gerekse Batı Anadolu'da ve İstanbul'da yaşayan Rumlar arasında Yunan ordusuna olan güvenin yitirilmesine neden olmuştur. 1919 yılı Mayıs ayından beri Anadolu'da devam eden Yunan işgaline destek veren bölge Rumları, olası bir Yunan yenilgisi sonrasında tekrar Türk hakimiyetine geçecek olan bu topraklarda yaşayamaya devam edemeyeceklerini anlamışlardır. Yunan ordusunun Anadolu'dan çekileceği yönündeki söylentilerin giderek yaygınlaşması üzerine bölge Rumları Yunan işgali altındaki toprakları elde tutulabilmek için birtakım yapılanmalar ve çalışmalar içine girmişlerdir. Metropolit Hristotomos'un etrafında toplanan İzmir'in ileri gelen Rumları, 1921 yılı Ekim ayında Küçük Asya Savunma Örgütü (Mikrasiyatiki Amina) adını taşıyan bir örgüt kurmuşlardır. Örgütün başlıca hedefi Anadolu Rumlarının direnişini örgütlemek ve Batı Anadolu'da muhtar bir devlet kurmaya yönelik çalışmalar yürütmek olmuştur. Başlangıçta bu örgüte ve bu fikre sıcak bakmayan Yunanistan, 1922 yılı Mart ayı ortalarına kadar İngiltere'nin Anadolu üzerindeki duruma müdahale edeceği ve Sevr Antlaşması'nı revize ederek Türklere kabul ettireceği düşüncesini taşımıştır. Ancak 22 Mart 1922'de Paris'te yapılan müttefik devletler dışişleri bakanları toplantısında beklediği desteği

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Araş. Gör. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, (semihcinar59@gmail.com), (Orcid: 0000-0002-0127-2599)

göremeyen Yunanistan, Anadolu'nun boşaltılması durumu üzerine planlar yapmaya başlamıştır. Anadolu'yu terk ettiği takdirde Batı Anadolu'da İzmir merkezli ve Yunanistan'a bağlı bir özerk devlet bırakmayı planlayan Yunanistan, Küçük Asya Savunma Örgütü ile temasa geçerek örgütü desteklemiştir. Neticede, 30 Temmuz 1922 tarihinde Batı Anadolu'da muhtariyet idaresi ilan edilmiştir. Bu çalışmada, Yunanistan'ın Batı Anadolu'da muhtariyet ilan etmesinin Türk basınındaki yansımaları irdelenecek ve değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Muhtariyet, İyonya Devleti, Küçük Asya Savunma Örgütü, İzmir

Reflections in the Turkish Press of the Autonomous Administration Established by Greece in Western Anatolia

Abstract

Greece, which occupied Izmir in May 1919, expanded the occupation area in 1920 and 1921 and advanced to the interior of Anatolia. Having suffered a heavy defeat at the Battle of Sakarya at the end of the summer of 1921, the Greek army lost its offensive initiative, retreated to the west of the Sakarya river and started to defend itself. . The defeat suffered after the Battle of Sakarya caused the loss of trust in the Greek army both among the Greek administrators and among the Greeks living in Western Anatolia and Istanbul. The Greeks of the region, who supported the Greek occupation in Anatolia since May 1919, understood that they could not continue to live in these lands, which would again be under Turkish rule after a possible Greek defeat. As the rumors that the Greek army would withdraw from Anatolia became more and more widespread, the Greeks of the region entered into some structures and studies in order to hold the Greek-occupied territories. The prominent Greeks of Izmir, who gathered around the metropolitan Christotomos, established an organization called the Asia Minor Defense Organization (Mikrasiatikî Amina) in October 1921. The main goal of the organization was to organize the resistance of the Anatolian Greeks and to carry out studies aimed at establishing an autonomous state in Western Anatolia. Initially, Greece, which did not like this organization and this idea, had the idea that until mid-March 1922, England would intervene in the situation in Anatolia and revise the Treaty of Sèvres and impose it on the Turks. However, Greece, which could not see the support it expected at the meeting of the foreign ministers of the allied states held in Paris on March 22, 1922, began to make plans for the evacuation of Anatolia. Greece, which plans to establish an autonomous state based in Izmir and affiliated to Greece in Western Anatolia if it leaves Anatolia, has contacted the Asia Minor Defense Organization and supported the organization. As a result, autonomy was declared in Western Anatolia on July 30, 1922. In this

study, the reflections of Greece's declaration of autonomy in Western Anatolia on the Turkish press will be scrutinized and evaluated.

Keywords: Autonomy, Ionian State, Asia Minor Defense Organization, İzmir

Giriş

1821 yılında bağımsız bir devlet olma gayesiyle Osmanlı Devleti'ne karşı Mora'da geniş çaplı bir isyan başlatan Yunanlılar, 1829 yılında İngiltere, Fransa ve Rusya'nın yardımlarıyla bu gayelerine ulaşmışlardır. Bağımsız bir devlet olarak siyasi arenaya çıktığı tarihten itibaren Osmanlı Devleti aleyhine topraklarını genişleten Yunanistan'ın dış politikadaki başlıca hedefi "Megali İdea" adını verdikleri genişleme politikalarını gerçekleştirmek olmuştur. "Büyük Ülkü", "Büyük Fikir" ya da "Büyük Mefkure" gibi farklı adlarla Türkçeye çevrilen Megali İdea'ya göre, Teselya, Epir, Makedonya, Trakya, Girit Adası, Ege Adaları, Oniki Adalar, Kıbrıs Adası, Batı Anadolu'nun Sakarya Nehri'ne kadar uzanan kısmı (İstanbul dahil) ve Karadeniz kıyıları zapt edilecek, Bizans İmparatorluğu en geniş sınırlarıyla diriltilecek Yakın Doğu'da İstanbul merkezli büyük bir Yunanistan kurulacaktı¹. Bu hedefler doğrultusunda hareket eden Yunanistan, 1881 yılında Larissa ve Teselya'nın bir kısmını Osmanlı Devleti'nden alarak sınırlarını daha kuzeye taşımıştır². Balkan Savaşları sonunda Megali İdea hedefine daha da yaklaşmış, Güney Epir, Selanik'in de dahil olduğu Makedonya'nın büyük bir kısmı ve Girit de dahil olmak üzere Doğu Ege adaları ele geçirilmiştir³.

Birinci Dünya Savaşı'na savaştan galip çıkan İtilaf bloğunda dahil olan -1917 yılı sonlarında- Yunanistan, savaş sonrası konjonktürden ustaca faydalanmayı bilmiştir. Savaş sonrası yeni düzeni sağlamak üzere Paris'te toplanan barış konferansına katılan Yunanistan Başbakanı E. Venizelos, İtilaf Devletleri'nden Yunanistan'a İzmir ve çevresini işgal etme iznini vermelerini istemiştir⁴. İngiltere ve Fransa, Venizelos'un talebine sıcak baktığı halde İtalya bu talebe karşı

¹ M. Süreyya Şahin, *Fener Patrikhânesi ve Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1980, s. 126; Michael Llewellyn Smith, *Yunan Düşü*, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2002, s. 15-16.

² Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 785.

³ M. Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988, s. 59.

⁴ Richard Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, İletişim Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 117.

çıkmuştur. Konferanstaki Amerikalı uzmanlar ise İzmir'i Türkiye'den ayırmanın hem ekonomik açıdan hem de vicdanen haksızlık olacağını savunmuşlardır⁵. Ancak Paris Barış Konferansı'nda Amerika Birleşik Devletleri heyetinin başkanı olarak bulunan ABD Başkanı W. Wilson uzmanlarıyla aynı görüşü paylaşmıştır. Venizelos'un İzmir'deki otuz bin Rum'un Türklerin tehdidi altında olduğu iddiasını Yunanistan'ın İzmir'i işgal etmesine yeterli bir sebep olarak görmüş ve Mondros Mütarekesi'nin işgallere izin verdiğini ifade etmiştir⁶. Görüşmeler sırasında Anadolu ve Adriyatik Denizi üzerindeki taleplerini diğer devletlere kabul ettiremeyen İtalya Başbakanı Orlando, 24 Nisan 1919 tarihinde Paris'ten ayrılmış, bu durumdan faydalanan Venizelos, 6 Mayıs 1919 tarihinde İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nden Yunan ordularının İzmir'i işgal etmesi için gerekli onayı almıştır⁷.

Paris Barış Konferansı'ndan dilediği onayı alan Venizelos vakit kaybetmeden İzmir'i işgal planını yürürlüğe koymuştur. 15 Mayıs 1919 sabahı İzmir'e çıkan Yunan birlikleri herhangi bir direnişle karşılaşmadan Konak meydanına kadar ilerlemişlerdir. İzmir ve çevresini korumakla görevli XVII. Kolordu, işgale karşı direniş gösterilmemesi yönünde bir emir aldığından Konak meydanında bulunan Sarı Kışla'da beklemiş, Yunan birliklerine karşı herhangi bir müsademedede bulunmamıştır. Ancak Müslüman mahallerini işgal etmekle görevli Evzon birlikleri, Konak meydanından İzmir Milli Kütüphane'ye doğru kıvrılan sokağın köşesinde yer alan askeri kıraathanenin önüne geldiklerinde çevredeki siviller tarafından üzerlerine ateş açılmıştır. Sıkılan ilk kurşunun ardından gelişi güzel bir şekilde ateşe başlayan Yunan birlikleri, önlerine çıkan yüzlerce Türkü katletmişler, mağaza ve dükkânları yağma etmişler, kadın ve kızların ırzlarına geçmişlerdir⁸. Yunan işgalleri karşısında sessiz kalmayarak nefis-i müdafaaya girişen Anadolu halkının işgallere karşı giriştiği direniş - Kuva-yı Milliye- hareketi Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa liderliğinde birleşerek bir ulusun milli mücadelesi halini almış, TBMM'nin açılması ve düzenli ordu birliklerinin kurulmasıyla tek elden, sistemli ve bilinçli bir şekilde yürütülmeye başlanmıştır.

1919 Mayıs'ında başlayan Yunan işgali, 1920 yazında Anadolu'nun içlerine doğru genişlemiştir. 1920 yılı Mayıs ayında Batı Trakya'yı topraklarına

⁵ Margaret MacMillan, *Paris 1919*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 421-422.

⁶ Nuri Karakaş, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Tasfiyesi Sürecinde Amerikan Politikası", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt XXV, Sayı 1, (Temmuz 2010), s. 281.

⁷ Mevlüt Çelebi, *Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002, s. 49; Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I*, TTK Yayınları, Ankara, 2014, s. 55.

⁸ *Türk İstiklal Harbi*, II. Cilt, 1nci Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s. 42-43.

kattığını duyuran Yunanistan, Temmuz ayında ise Doğu Trakya'yı işgal etmiştir. 1921 yılı İnönü Muharebeleri, Kütahya-Eskişehir Muharebesi ve Sakarya Meydan Muharebesi gibi muharebelerin yaşandığı sancılı bir yıl olmuştur. Birinci ve İkinci İnönü Muharebelerinde bozguna uğrayan Yunan ordusu, 1921 yılı Temmuz ayında Kütahya ve Eskişehir üzerinden taarruza geçmiş, Yunan taarruzu karşısında tutunamayan Türk ordusu Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmek zorunda kalmıştır. Bu geri çekilişten sonra Mustafa Kemal Paşa TBMM tarafından başkomutan seçilmiştir. Ordunun başına geçen Mustafa Kemal Paşa, yaptırdığı bir dizi hazırlığın ardından Türk ordusunu karşı taarruza geçirmiştir. Ankara önlerine kadar ilerleyen Yunan ordusu, 22 Ağustos-13 Eylül 1921 tarihleri arasında gerçekleşen Sakarya Meydan Muharebesi'nde ağır bir yenilgiye uğratılmıştır. Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonraki süreç psikolojik üstünlüğü ele geçiren Türk tarafının kesin netice verecek bir taarruz için hazırlık yaptığı dönem olmuştur. Yunan tarafı ise işgali altındaki yerleri koruma derdine düşmüş, bunun için bazı siyasi manevralara başvurmuştur. 1922 yılı Temmuz ayı sonlarında Yunan işgali altındaki yerlerde muhtariyet ilan edilmesi de bu siyasi manevraların son halkalarından birini oluşturmuştur. Bu çalışmada, Yunanistan'ın Batı Anadolu'da -literatürde İyonya Devleti adıyla da bilinen- muhtariyet idaresini ilan etmesi ve bu durumun Türk basınına yansımaları irdelenecek ve değerlendirilecektir.

1. Batı Anadolu'da Muhtariyet İlanı İçin Yapılan Çalışmalar

Batı Anadolu'da bir İyonya Devleti kurma fikri ilk olarak İzmir'in işgalinden beş gün önce -10 Mayıs 1919'da- Charles Vellay tarafından gündeme getirilmiştir. Yine İzmir'in ileri gelen Rumlarından olan Karabiber, 30 Mayıs'ta -işgalin 15 gün sonrasında- İzmir'de bir İyonya Devleti kurulması teklifinde bulunmuştur. Yunanistan'ın İzmir Yüksek Komiseri Aristidis Steryadis ise 5 Ağustos 1920 tarihinde -Sevr Antlaşması'nın imzalanmasından beş gün önce- İzmir için muhtariyet istemiştir. Ancak Yunan hükümeti, işlerin yolunda gittiği 1919 ve 1920 yıllarında dile getirilen bu tekliflerin hiçbirini dikkate almamıştır. Batı Anadolu Rumları bile 1922 yılı başlarına kadar muhtariyet fikrini desteklememişlerdir⁹. Yunan ordularının Sakarya Meydan Muharebesi sonucunda

⁹ Zeki Arıkan, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1989, s. 143. Aslında Sevr Antlaşması'nın 65-83. maddeleri İzmir ile ilgiliydi. İzmir ve çevresinde (Ödemiş, Bergama, Kırkağaç ve Akhisar'ı da içine alan bölgede) Yunanistan'a da hakimiyet hakkı tanındığı gibi antlaşmanın yürürlüğe girmesinden 5 yıl sonra yerel parlamento oy çokluğuna dayanan bir kararla tespit edilen bölgenin Yunanistan'a bağlanmasını isteyebilecekti. Bkz. Bülent Bakar, "Millî Mücadele'de Yunanistan'ın Son Teşebbüsü: Batı

uğradığı yenilgi gerek Yunan idarecilerinde gerekse Batı Anadolu'da ve İstanbul'da yaşayan Rumlar arasında Yunan ordusuna olan güvenin yitirilmesine neden olmuştur. 1919 yılı Mayıs ayından beri Anadolu'da devam eden Yunan işgaline destek veren bölge Rumları, Yunan ordusuna 35.000 asker göndermişlerdir. Olası bir Yunan yenilgisi sonrasında tekrar Türk hakimiyetine geçecek olan topraklarda yaşayamaya devam edemeyeceklerini anlayan Rumlar, Yunan ordusunun Anadolu'dan çekileceği söylentilerinin giderek yaygınlaşması üzerine işgal altındaki toprakların elde tutulabilmesi için birtakım yapılanmalar ve çalışmalar içine girmişlerdir. A. Psaltof, A. Labru, P. Evripeos, Sokratis Solomonidis, Dulgeridis, Yovakimidis, İ. Hariatis gibi İzmir'in ileri gelen Rumları, Metropolit Hristotomos'un etrafında toplanarak 1921 yılı Ekim ayında Küçük Asya Savunma Örgütü (Mikrasiatiki Amina) adını taşıyan bir örgüt kurmuşlardır. Örgütün başlıca hedefi Anadolu Rumlarının direnişini örgütlemek ve Batı Anadolu'da muhtar bir devlet kurmaya yönelik çalışmalar yürütmektir¹⁰. 25 Aralık 1921 tarihinde örgüt üyesi ve aynı zamanda Yüksek Komiserlik müfettişi olan P. Evripeos, Yüksek Komiser Steryadis'i örgüt hakkında bilgilendirmiştir. 31 Ocak 1922 tarihinde örgüt üyelerinden Psaltof ile görüşen Steryadis, bu görüşmenin ardından örgüt çalışmaları için gerekli olan resmi izni vermiştir. Ateşin üzerinde kanatları açık bir şekilde duran Anka kuşunu amblem olarak seçen örgüt, Yüksek Komiserlik tarafından tanınmasından sonra çalışmalarını daha aktif bir şekilde sürdürmüştür¹¹. Örgüt mensupları, Sakarya'da yaşadıkları ağır mağlubiyeti göz önünde tutarak, 18-50 yaş arasındaki Anadolu Rumlarının Yunan Ordusu saflarını sıklaştırmak için askere alınması, bölgede yaşayanların servetlerinin beşte birine el konulması ve Rum cemaate ait arazi ve varlıkların yanı sıra kilisedeki bir takım dini gereçlerin de satılması gibi birtakım kararlar almışlardır. "Örgütün ruhu" olarak nitelendirilen Hrisostomos, "Özgürlüğümüzü savunmak için kanımızı da kilisedeki altın ve gümüş değerli neyimiz varsa vermeliyiz. Biz şimdi bunları vermezsek, savaş ganimeti olarak

Anadolu'da Muhtariyet İlanı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Yıl: 11, Sayı: 22, (Bahar 2010), s. 131.

¹⁰ Nilüfer Erdem, "Yunan Kaynaklarına Göre 1922 Yılında Batı Anadolu'da Otonom Devlet Kurmaya Yönelik Faaliyetler", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIV/29, (2014-Güz), s. 101; Engin Berber, "Batı Anadolu Rumlarının Son Fedakârlığı Ya Da 9 Eylül 1922'yi Önlemeyen Bir Askeri Yapılanma: Küçük Asya Savunma Örgütü", *İşgal'den Kurtuluş'a İzmir*, (Yayına Hazırlayan: Oktay Gökdemir, Serdar Kızık, Haluk Işık), İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Cumhuriyet Gazetesi İmecesidir, 9 Eylül 2007, s. 64-65.

¹¹ Engin Berber, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922*, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997, s. 360.

Türklerin ellerine geçeceklerdir” diyerek Rum cemaate örgütü destekleme çağrısı yapmıştır¹².

Anadolu Rumlarının maneviyatına seslenerek taraftar kazanma çabası içine giren örgüt bir taraftan da Batı Anadolu'da örgütlenme çalışmalarına başlamıştır. İlk olarak taşradaki yapılanma biçimini tanımlayan “Yapılanma Hakkında Rehber” başlıklı 14 maddelik bir bildiri yayımlanmıştır. Bu bildiriye göre, taşra yapılanması için köylerdeki şubelerde 3, şehirlerdeki şubelerde ise 5 üyenin yer aldığı yönetim kurulları oluşturulacaktır. Bölge ileri gelenleriyle iş birliği yapılacak, halkın güvenini kazanmış kişiler arasından seçilecek üyelerin ihtiyaçları kilise tarafından karşılanacaktır. Üyeler arasından bir başkan ve venedar seçilecektir. Şubeler İzmir'de bulunan merkez yönetim kurulunun emri altında çalışacak, bağış ve vergilendirme yoluyla para toplayacaklardır¹³. Çok geçmeden Bursa, Balıkesir ve Bandırma gibi yerlerdeki köylerde ve şehir merkezlerinde şubeler açılmıştır. Örgüt adına bağış toplama kampanyaları başlatılmış, 2.975.000 kuruş değerinde 180.000 adet makbuz bastırılmıştır. Örgütün yardım çağrısı sonrasında toplanan yardımların meblağı 3.427.231 kuruş 10 parayı bulmuştur. Bu meblağa ek olarak ABD'nin Boston şehrinde yaşayan Yunanlıların göndermiş oldukları 5.000 dolar (850.000 kuruş) daha örgütün kasasına eklenmiştir. 1922 yılı Nisan ayı başlarında patrikhane de Rum cemaat ve derneklerine Küçük Asya Savunma Örgütü'ne destekte bulunulması yönünde çağrıda bulunmuş, sadece 9 Mayıs'ta derneklerden 81.675, cemaat kurulları ve şubelerden ise 213.028 olmak üzere toplam 302.703 kuruş yardım toplanmıştır¹⁴.

Muhtar bir devlet kurma projesini uygulamaya koyabilmek için Anadolu'da yapılanma çalışmalarına başlayan örgüt, bir taraftan da hem Yunanistan ve kamuoyunu hem de batılı ülkeler ve kamuoylarını muhtariyet fikrine hazırlamaya çalışmışlardır. Yüksek Komiser Steryadis, 21 Mart 1922 tarihinde İngiltere, Fransa, İtalya Başbakanları ile ABD Başkanına ve bu ülkelerin dışişleri bakanlarına bir muhtıra göndermiştir. Muhtırada Hıristiyan nüfusun Osmanlı rejimini katlanılmaz bulduğu, bu rejimi tekrar yaşamaktansa Anadolu'yu terk etmenin yeğleneceği ifade edilmiş ve Helenlerin Osmanlı Devleti'ne attıkları suçlar sıralanmıştır. Batı Anadolu'da Türklerin azınlıkta oldukları ve 35.000 yerli Rum'un müttefiklerin himayesiyle İzmir'e çıkan Yunan ordusuna hizmet ettikleri belirtilmiştir. Yunan ordusunun Anadolu'da düzeni

¹² Nilüfer Erdem, “Büyük Taarruz'a Giden Süreçte Rumlara Ait Gizli Anadolu'yu Savunma [Mikrasiyatiki Amina] Örgütü”, *Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Milli Mücadele Ve Zafer Yolu Sempozyumu 02-04 Ekim 2012 / Uşak*, Cilt II, (Yayına Hazırlayan: Arzu Güvenç - Murat Saygın), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014, s. 990.

¹³ Berber, a.g.e., s. 362-364.

¹⁴ Berber, a.g.m., s. 66.

sağladığı, ayrılmasının düzensizlik ve anarşi yaratacağı ve Anadolu Rumlarının her zaman müttefiklere bağlı kaldıkları ifade edilmiş, “Adaletinizden emin olarak kararınızı bekliyoruz.” cümlesiyle muhtıraya son verilmiştir¹⁵. Batının desteği bir yana o günlerde Yunan hükûmeti dahi Batı Anadolu’daki bu harekete karşı mesafeli durmuş, 1922 yılı Mart ayı ortalarına kadar İngiltere’nin Anadolu üzerindeki duruma müdahale edeceği ve Sevr Antlaşması’nı revize ederek Türklere kabul ettireceği düşüncesini taşımıştır. Bu yüzden Kral Konstantin’e muhalif Venizolos taraftarı subayların da desteklediği Küçük Asya Savunma Örgütü’nü Venizelist bir hareket olarak görmüş ve bu harekete kayıtsız kalmıştır. Ancak 22 Mart 1922’de Paris’te yapılan müttefik devletler dışişleri bakanları toplantısında Fransa ve İtalya’nın teklifleriyle Yunanistan ve Türkiye’ye silah bırakışma çağrısı yapılması yönünde bir karar alınması üzerine beklenen desteğin alınamayacağı anlaşılmıştır¹⁶. Bu tarihe kadar Anadolu Savunma Örgütü’ne karşı mesafeli duran Yunan hükûmeti, örgütün çalışmalarını desteklemek gibi bir politika değişikliğine gitmiştir. 1922 yılı Nisan ayında Anadolu Savunma Örgütü üyelerinden oluşan bir heyet Atina’ya gitmiş, çeşitli temaslarda bulunmuştur. Şehirdeki birçok gazeteyi ziyaret eden heyet, Anadolu Rumlarının özgürlüklerini korumak için kanlarının son damlasına kadar savaşacağını ifade etmiştir. Atina’da buldukları süre zarfında İngiltere, Fransa ve İtalya elçilikleri ile de görüşme teşebbüsünde bulunmuşlardır. İngiltere ve Fransa elçilikleri tarafından kabul edilen heyet dikkatlice dinlenmiş, Yunan askerlerinin Anadolu’yu boşaltması durumuyla ilgili müttefiklerin henüz kesin bir karar vermedikleri ifade edilmiştir. Yunan idarecileri ile temasa geçen heyet, Başbakan Gunaris, Meclis Başkanı Lomvardos ve diğer siyasi parti liderleriyle de görüşmüştür. 21 Nisan günü Başbakan Gunaris ile yapılan ilk görüşmede Harbiye Bakanı Theotokis ve Dışişleri Bakanı Baltacis de hazır bulunmuşlardır. Heyet üyeleri Atina’da yaptıkları görüşmelerde son derece ilgiyle karşılandıklarını aktararak bu görüşmelerden cesaret aldıklarını belirtmişlerdir. Başbakan Gunaris de heyete cesaret verici bir şekilde konuşmuş, Anadolu ile ilgili korkularının yersiz olduğunu ve Yunanistan’ın Anadolu’yu terk etmesi gibi bir durumun söz konusu olmadığını vurgulamıştır. Aynı günün gecesi Dışişleri Bakanı Baltacis’in evinde Başbakan Gunaris ile tekrar görüşen heyet, Yunan ordusunun Anadolu’yu terk etmeyeceğinin güvencesini tekrar almıştır. Atina’da buldukları süre zarfında Kral Konstantin ve veliaht Georgios

¹⁵ Nilüfer Erdem, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı (1919-1923)*, Derlem Yayınları, İstanbul, 2010, s. 449.

¹⁶ Bilge Umar, *İzmir’de Yunanlıların Son Günleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974, s. 248-249.

ile de görüşen heyet, davaya olan inanç ve cesaretleri artmış bir şekilde İzmir'e dönmüştür¹⁷.

1922 yılı Mayıs ayında Yunanistan'da bir hükûmet değişikliği yaşanmış, Gunaris hükûmetinin yerine Stratos hükûmeti kurulmuştur. On gün gibi kısa bir süre sonra tekrar bir hükûmet değişikliği yaşanmış, M. Protopapadakis yeni hükûmeti kurmuştur. Hükûmet değişikliklerinin ardından 1 Haziran 1922 tarihinde Başkomutan Papoulas görevinden alınmış, yerine Hacıanesti atanmıştır. Yunan siyasetinde ve ordusunda yaşanan bu değişim Batı Anadolu'da muhtar bir devlet kurma projesini doğrudan etkilemiş, projeye olan destek daha da artmıştır. Batı Anadolu'nun her tarafında silahlı sivil muhafız teşkilatları kurulmaya ve bu teşkilata katılan siviller Yunan subayları tarafından eğitime başlanmıştır. Kral Konstantin karşıtı ve Venizelos taraftarı oldukları gerekçeyle ordudan el çektirilen subaylar tekrar göreve getirilerek bu birliklerin eğitiminde görevlendirilmiştir. Böylece kurulacak İyonya Devleti'nin ordusunu kurmak üzere çalışmalara başlanmıştır¹⁸. İzmir'deki İngiliz Askeri temsilcisi Binbaşı Strover'in bir raporunda verdiği bilgilere göre Yunan ordusundaki subaylara bir genelge dağıtılarak Yunan ordusunun Anadolu'dan çekilmesi durumunda Anadolu'da kalmak isteyip istemeyecekleri sorulmuş, subayların yüzde doksana yakını kalıp mücadeleye devam edeceklerini belirtmişlerdir. Bursa, Bandırma, Soma, Manisa ve Simav havzasında 20.000 kişilik bir kuvvet kurulmuş ve 48 tabur halinde teşkilatlandırılmıştır. Köylüler giysi, çizme, cep-hane vb. teçhizat teminine, Rum kadınlar ise üniforma dikim işine girişmişlerdir¹⁹. Anadolu'daki hazırlıkların devam ettiği bu günlerde Atina'da alınan bir dizi karar muhtariyet ilanı sürecini resmen başlamıştır.

2. Yunanistan'ın Batı Anadolu'da Muhtariyet İlanı

1922 yılı Temmuz ayına gelindiğinde Yunanistan Batı Anadolu ile ilgili nihai kararını vermiş, İzmir'deki Yunanistan Yüksek Komiseri Steryadis bu kararı uygulamaya koymakla görevlendirilmek üzere Atina'ya çağırılmıştır. Atina'da hükûmet ile görüşmelerde bulunan Steryadis, 14 Temmuz günü, İzmir'e dönmek üzere Atina'dan ayrılmıştır²⁰. Steryadis'in İzmir'e dönmesinin

¹⁷ Erdem, "Yunan Kaynaklarına Göre 1922 Yılında Batı Anadolu'da Otonom Devlet Kurmaya Yönelik Faaliyetler", s. 115-116.

¹⁸ Umar, *a.g.e.*, s. 250-251.

¹⁹ Bilal Şimşir, *İngiliz Belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e (1921-1922)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1989, s. 304.

²⁰ Türkmen Parlak, *İşgal'den Kurtuluşa "2"*, Yunan Egeden Nasıl Gitti "Son Günler", İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yayınları, İzmir, 1983, s. 161.

ardından muhtariyet ilanı için çalışmalarına başlanmıştır. Müslüman halkı yeni idare şekline hazırlamak ve Müslümanların desteğini kazanmak çalışmaların en önemli halkasını oluşturmuştur. 28 Temmuz Cuma günü İzmir'in eşraf ve ileri gelenleri Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa²¹ tarafından belediye binasına davet edilmişlerdir. Gelenlere İzmir'de muhtariyet ilan edileceği bildirildikten sonra bu idarenin adil Yunan hükûmetinin İzmirililere bir lütfu olduğu söylenmiş, davetlilerin törene katılmaları ve kurulacak yeni idareyi desteklemeleri istenmiştir²². 29 Temmuz 1922'de tellallar, Yunan memurlar ve mahalle bekçileri İzmir'in her yanını gezmişler, ertesi sabah Konak meydanındaki Hükûmet Konağı'nın önünde tören yapılacağını halka duyurmuşlardır. Esnafa, tüccarlara ve iş adamlarına dükkanlarını ve işyerlerini kapatmaları, aksine hareket edenlerin ise cezalandırılacakları bildirilerek buralarda çalışanlar törene davet edilmişlerdir. Kamu kuruluşlarının da kapalı olacağı duyurulmuştur. Kamu çalışanlarının törene katılmaları zorunlu tutulmuş, katılmayacak olanlar işten atılmakla tehdit edilmiştir²³. Aynı gün Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa da Eşrefpaşa semtine giderek semtte oturan Türklerin muhtariyet ilanı törenine katılmalarını temin etmeye çalışmıştır. Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa'nın damadı İzmir Maarif Müdürü Halil Efendi de Türklerin çalıştığı resmi daireleri gezerek muhtariyet törenine katılım çağrısı yapmış, katılmayan memurların Yunan idaresi tarafından muhalif addedileceğini belirtmiştir. Tüm hazırlıkların ardından 30 Temmuz 1922 Pazar günü saat 11:00'da Konak meydanında İyonya Devleti'nin ilanı töreni düzenlenmiştir²⁴. Tören günü Hükûmet Konağı Yunan bayrağı ve ilan edilecek muhtar devletin bayrağı ile donatılmıştır²⁵.

Bir miting havasında düzenlenen tören Yüksek Komiser Steryadis'in hazırladığı bildiri metnini okumasıyla başlamıştır. Bildiri metnine, Yunan hükûmetinin Batı Anadolu'da yeni bir idare şekli kurma kararı aldığını ve bu görevin kendisine verildiğini ifade ederek başlayan Steryadis, Yunanistan'ın Anadolu'da yaşayan Hristiyan nüfusun hayatlarını ve servetlerini korumak için Anadolu'ya çıktığını belirterek devam etmiştir. Gelinen son durumun belirsiz

²¹ İzmir'in işgali süresince Yunan idarecilerle iş birliği içinde çalışan Hacı Hasan Paşa, 6 Eylül 1922 tarihinde ailesiyle birlikte Midilli'ye kaçmış, oradan ölümüne kadar kalacağı Atina'ya geçmiştir. Bkz. Nurdoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken, Hasan Tahsin, Aksoy Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 140; Erkan Serçe, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmir'de Belediye (1868-1945), Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1998, s. 164.*

²² *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Ağustos 1922.

²³ Alptekin Müderrisoğlu, "Batı Anadolu'da Kurulan Kısa Ömürlü Bir Devlet: İyonya", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 27, (1993), s. 573.

²⁴ BOA (*Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi*), DH., İ.UM (Dahiliye İdare-i Umumiyye), 20.32/14.7.5.

²⁵ Muhtar devletin bayrağı Yunan bayrağına benzemekle birlikte Türkeri temsilen bayrağın üzerinde kırmızı bir şerit yer almaktaydı. Bkz. *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Ağustos 1922.

bir ortam yarattığını, bu sebeple Batı Anadolu bölgesinde yaşayan tüm unsurları özgürleştirecek yeni bir idare şekli tesis edilmesine karar verildiğini, bu kararların devam eden savaş nedeniyle birtakım engellerle karşılaşabileceğinden önem sırasına göre peyderpey yürürlüğe konulacağını ve yakında ilan edilecek bir bildiri ile açıklığa kavuşturulacağını belirtmiştir. Bildiri metninin ardından Yunan hükûmetinin aldığı kararları okumaya başlamıştır. Yunan hükûmetinin aldığı kararları içeren metin aşağıda aynen verilmiştir:

“Müttefiklerin emir ve tensibiyle asayiş-i umumiye temin ve ahali-i mahalliye nin ırz ve can ve servetini himaye ve muhafaza etmek üzere Asya-yı SUGRÂ'ya kademnihade olan Yunanistan, aynı zamanda binlerce seneden beri Cezire-i Bahri Sefid maverasında suret-i kesifede mütemakkin millettaşları ile olan revabıtın ve tarihi gayesinin kanaat-ı azime-i vicdaniyesinden mühim bir emr-i vazifeyi ifa eylemiştir ki iş bu revabıtın esasat ve netayic-i (?) imza edilen muahedenname ile itiraf ve kabul edilmiştir. Vazife-i memuresine külli sadakatle merbut bulunan Yunan askeri; imza edilen muahedenname mucibince müttefiklerin kaffesine ve hassaten anasır-ı Hristiyaniyeye karşı Türkiye'nin deruhde etmiş olduğu taahhüdatın fiilen icrasını ve Anadolu'da sulh ve asayişin istikrarını temin eylemek maksadıyla üç seneden beri yalnız başına mücadele ve sarf ve cehd ve ikdam etmiş ve müttefiklerin galebesi neticesi olarak Anadolu için temin edilen semeratın kaffesini akim bıraktırmak ve memleketi tekrar girdab-ı esarete sürüklemek maksadına matuf olan Mustafa Kemal'in hareket-i ihtilaliyesine karşı azim fedakarlıklar ihtiyarıyla muzafferane bir surette mukabele eylemiştir. Bu meyanda idare-i Yunaniye, şekl-i muvakkatına ve harbin tevlidgerdesi olan birçok meoanie rağmen memalk-i meşgulede mukim bilcümle ahalinin hukukuna tamamıyla hürmet ve riayet eylemek ve refah hallerini temine bezl-i mesai etmek suretiyle tevaffuk-u mümiddine ve mütemaddinesini bütün manasıyla ispat ve ihzara muvaffak ve muktedir olmuştur. Garb-î Asya-yı SUGRÂ minelkadim Avrupa ile Asya'nın memerrri ve tarik-i irtibatı makamında bulunmuş, varidat-ı ihtiyacatını temine kâfi bir memlekettir. Bu memlekette sakin anasırdan gerek hukuk-u tarihine gerek evsaf ve kabiliyet-i medeniye nokta-i nazarından yerli Rum unsurunun faikiyeti nekabil-i inkardır. Garb-î Asya-yı SUGRÂ bir defa hürriyetini iktisab ettikten sonra tekrar Türk idaresi altına giremez. Zira kıtaller icrası ve cebren İslamiyet'i kabul ettirmek suretiyle akvam-ı muhtelifeyi taht-ı inkıyadına almak siyasetini düstur-i esasi ittihaz ederek işbu akvam hakkında cerr-i menfaat siyasetinden başka bir siyaset takib ve tatbik etmemiş olan Türkiye Türk ve İslamlara bile icabat-ı insaniyet ve mukteziyat-ı medenin en basit ve sarihlerini bahş ve teminden aciz olduğunu isbat eylemiştir. Yunanistan Asya-yı SUGRÂ'daki kaffe-i anasırın temin-i refah ve saadeti için mücadeleye girişmiş ve bunca fedakarlıklar ihtiyar eylemiş olduğu halde ahvalin muallakatı yüzünden ahalinin ihtiyacat ve meaafii asakir-i Yunaniyenin muzafferane ileri harekâtını müteakip ittihaz edilmiş olan tedabir-i muvakkata ile suret-i kafiyede temin ve tatmin edilememektedir. Yunanistan memalik-i meşgulede

sakin ve hürriyetlerine kavuşmuş kaffe-i akvam ve anasıra karşı olan vezaif ve taahhüdâtını tamamen müdrik olub anlardan rücu ve feragat etmek hakkını haiz olmamasına binaen harb-i umuminin mabedül üstadı ve matuf-ı ilahiyesi olan siyasi ve ahlaki hükâm ve akidelere müsteniden bilatefrik-i cins ve mezhep kaffe-i anasırın refah ve saadetini temin ve asr-ı hayır muhasenat-ı idariyesinden kendilerini suret-i kâmilede behremend edecek sabit, istikrarpezir ve bilcümle ahalinin iştirak edeceği bir idarenin esasat-ı kaviiye ve mahkemesini vaz' ve tespiti mübaderet eyler. Hürriyetin filen istikrarı kaffe-i vesait-i mahalliye dahi suret-i nafide istimaliyle temin edilmelidir. Yunanistan amal-i milliyesinin ikmal gayesi ve ihtiyar etmiş olduğu bunca azim fedakarlıkların mükafatını Asya-yı Sugrâ ahalisinin refah ve saadetini temin etmek ve daha vasi ve umumi makasadı medeniyetperveraneye hizmet eylemek kaziyyelerinde bulmuş olacaktır. İdaresi bu suretle tanzim ve tensik edilecek olan Garb-î Asya-yı Sugrâ Yunanistan ile Türkiye arasında müstakar ve mütemadi bir sulhun teessüsüne medar olacağı gibi her iki devlete mensubiyet ve merbutiyetleri olan anasır-ı Hristiyanî ve İslamiyenin refah ve saadetle hüsn-ü muaşeretlerini müemmen bir vasıtayı irtibatîye teşkil edecektir. İşbu hüsn-ü muaşereti Yunanistan ile beraber Garb-î Asya-yı Sugrâ'nın emri tahlis ve temin-i hürriyetini takip eylemiş olan düvel-i müttefike ve müttehidenin iltizam-ı hayırhanesi dahi takviye ve teyid edeceği şüphesizdir. Ahali-i muhtelifeyi hahişkârane teşrik-i mesaiye davetle Garb-î Asya-yı Sugrâ'da Yunan devleti namına ve baladaki hudud-u esasiye dairesinde bir şekl-i idareyi tertip, tanzim ve tensik eylemek vazife ve salahiyeti hükûmet-i Yunaniye tarafından İzmir fevkalade komiserine tevdiine tefviz edilmiştir. Bu suretle teessüs edecek olan şekl-i idare, hürriyetbahş asakir-i Yunaniyenin taht-ı temin ve tekeffülünde, Yunanistan'ın gaye ve ictihad-ı tarihiyesine layık ve şayeste bir şekl-i idare olacaktır.

Atina 17 [30] Temmuz [1]922²⁶"

Steryadis'in ardından söz alan Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa, Batı Anadolu'da yaşayan çeşitli halklara hürriyetlerini tanıyan ve ilerlemelerine olanak sağlayacak olan yeni hükûmet şeklinden dolayı Müslüman halk adına Steryadis nezdinde Yunan hükûmetine teşekkürlerini iletmiştir. Hasan Paşa'nın ardından Rum cemaati adına Armonya gazetesi müdürü Sizani söz alarak benzer içerikte bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmacıları takiben sırayla Ermeni, Musevi, Rum, Katolik ve Çerkez heyeti temsilcileri söz alarak yeni idare şeklinden dolayı teşekkürlerini beyan etmişlerdir. Tüm konuşmacıların ardından tekrar söz alan Steryadis, konuşma yapan tüm unsurların aynı vatanın çocukları olduğunu belirtmiş, asırlardan beri süregelen dini ve siyasi hadiselerin bu unsurları birbirinden ayırdığını ve çok defa birbirlerini boğazlamaya sevk ettiğini ifade etmiştir. Geçmişte yaşanan felaketlerin gelecek için ibret olmasını ve

²⁶ BOA, HR.SYS (Hariciye Nezareti Siyasi), 2471/42.1; BOA, HR.SYS, 2616/6.4.

bundan bir ders çıkarılmasını istemiştir. Bu hususta özellikle Rumlara büyük bir vazife düştüğünü belirtmiştir. Konuşmasına orada bulunan Müslüman heyete hitaben devam eden Steryadis, padişahın her şeyden evvel Müslümanların halifesi olduğunu söylemiş, hak ettiği saygıyı fazlasıyla göreceğinin teminatını vererek tüm unsurların yeni kurulacak muhtariyet idaresini desteklemelerini istemiştir²⁷. Steryadis'in okuduğu bildiri metni ve Yunan hükûmetinin aldığı kararları içeren beyanname İzmir'de çıkan gazetelerde yayımlanmış ve beyanamenin Yunancasının ve Osmanlıcasının yan yana yer aldığı bir ilan metni hazırlanarak şehrin duvarlarına asılmıştır²⁸.

Halkın muhtariyet ilanı törenine katılması için gösterilen tüm çabalara rağmen tehdit edilerek törene iştirak ettirilen memurlar da dahil olmak üzere törene katılanların sayısı takribi 500-600 kişiyi geçmemiştir²⁹. Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa, muhtariyet ilan edileceği gün arabasını üç defa hamalbaşu Bingazili Ömer Ağa'ya göndererek hamalların törene iştiraklerini sağlamaya çalışmış ancak Ömer Ağa her defasında teklifi reddetmiştir³⁰. Her ne kadar iş yerleri kapatılmaya zorlanmışsa da iş yeri sahipleri ve çalışanları mitingin gerçekleştirileceği rıhtıma gitmemişlerdir. Bazı yollar emniyet güçleri tarafından kapatılarak yayalar belli yollar vasıtasıyla miting alanına sevk edilmişlerdir³¹. Yüksek Komiserliğin verdiği emirlerle çevre şehirlerden az sayıda temsilci de İzmir'e getirilmiştir. Ancak bu gibi tedbirlere rağmen katılım son derece sınırlı olmuştur. Küçük Asya Savunma Örgütü üyeleri dahi çalışmalarının yeterince desteklenmediğini düşündüklerinden törene katılmamışlardır. Törenin yapılacağı gün Metropolit Hrisostomos Foça'ya gitmiş, örgütün diğer üyeleri ise şehir dışına çıkmışlardır³².

Steryadis'in bildirisinde ve Yunan hükûmetinin karar metninde her ne kadar devlet kurmaktan bahsedilmemişse de yeni bir idare şeklinden kastın Yunanistan'a bağlı özerk bir devlet olduğu herkesçe bilinmektedir. İtilaf Devletleri yetkilileri ve basını Yunanistan'ın bu teşebbüsünü Yunanistan'a bağlı özerk bir

²⁷ BOA, HR.SYS, 2471/42.2.

²⁸ BOA, DH.KMS. (Dahiliye Kalem-i Mahsus), 62/33; *Akşam*, 1 Ağustos 1922; *Tevhid-i Efkâr*, 1 Ağustos 1922; *Şark*, 31 Temmuz 1922. İzmir'de çıkan *Şark* gazetesinde yayımlanan Yunan hükûmetinin aldığı kararları içeren beyanname metni için bkz. Ek-1, Yunan hükûmetinin aldığı kararları içeren beyanamenin şehrin duvarlarına asılan ilan metni için bkz. Ek-2.

²⁹ BOA, DH., İUM, 20.32/14.7.5.

³⁰ *Vakit*, 31 Ağustos 1922.

³¹ Sadık Sarısaman, "İyonya Muhtar İdaresi'nin Türk Basınına Yansımaları", *Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu Bildirileri 26-28 Eylül 2012*, Yayıncı Hazırlayan: Murat Alper Parlak, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015, s. 83-84.

³² Erdem, a.g.e., s. 457-458.

İyonya Devleti kurma teşebbüsü olarak değerlendirmişlerdir. Yunanistan'ın işgali altındaki yerlerde muhtar bir devlet kuracağını açık bir şekilde beyan etmekten kaçınmasının başlıca sebebi bölgede yaşayan Müslümanların tepkisini bertaraf etmek olmuştur³³. Ancak bölgede yaşayan vatanına bağlı Müslümanlar, Yunan hükümetinin yaptığı bu kelime oyunlarına kanmamışlar, asırlardır yurt bildikleri topraklar üzerinde Türk hakimiyetinden başka bir hakimiyet görmek istemediklerinden bu toprakları tekrar Türk hakimiyetine kazandırmak için yürütülen Millî Mücadele hareketini desteklemeye devam etmişlerdir.

Yunanistan'ın bu girişimi hem İstanbul hükümeti hem Ankara hükümeti hem de İtilaf Devletleri tarafından tanınmayarak protesto edilmiştir. Ankara hükümeti biri Hariciye Vekaleti Vekili Hüseyin Rauf (Orbay) imzasını taşıyan 9 Ağustos 1922 tarihli diğeri ise Hariciye Vekili Yusuf Kemal (Tengirşenk) imzasını taşıyan 24/25 Ağustos 1922 tarihli iki protesto metniyle Yunanistan'ın bu teşebbüsünü İstanbul'daki, Fransız İngiliz ve İtalyan Yüksek Komiserlikleri nezdinde protesto etmiştir³⁴. İstanbul hükümeti Hariciye Nazırı Ahmet İzzet (Furgaç) Paşa da 1 Ağustos 1922 tarihinde İstanbul'daki İtilaf Devletleri Yüksek Komiserlerine bir protesto metni göndermiştir³⁵. İtilaf Devletlerinin her biri Yunanistan'ın bu teşebbüsüne farklı yaklaşmakla birlikte nihai olarak ortak bir tepki vermişlerdir. Fransa bu girişime başından itibaren karşı çıkıp tepki gösterirken İngiltere çeşitli şartlarla bunu kabul edebileceğini Yunan hükümetine bildirmiştir. Ancak Fransa ve İtalya'nın baskıları karşısında İngiltere de müttefikleriyle ortak hareket etmek zorunda kalmıştır. Bunda Yunanistan'ın muhtariyet ilanı sonrası takındığı tutumun da etkisi büyüktür. 30 Temmuz günü İzmir'de muhtariyet ilan eden Yunanistan, aynı gün İtilaf Devletlerini muhtariyet idaresini tanımaya zorlamak için İstanbul'u işgale karar vermiştir. Fakat Fransa'nın silahla karşılık vereceğini açıklaması üzerine bu hamleden vazgeçmiştir. Neticede Müttefikler, 15 Ağustos 1922 tarihinde Yunanistan'ın muhtariyet ilanını reddeden ortak bir nota yayınlamışlardır³⁶.

³³ Şimsir, *a.g.e.*, s. 306-310.

³⁴ BOA, HR.SYS, 2383/9; *Tevhid-i Efkâr*, 11 Ağustos 1922; *Vakit*, 11 Ağustos 1922.

³⁵ BOA, HR.SYS, 2616/6.7; BOA, HR.SYS, 2616/6.8; BOA, HR.SYS, 2616/6.9.

³⁶ Fevzi Çakmak, "Büyük Taarruz Öncesi Yunanistan'ın Batı Anadolu'daki Muhtariyet İlanı", *100. Yılında Büyük Taarruz*, Editörler Temuçin Faik Ertan, Kadri Unat, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2022, s. 58-59; Adnan Sofuoğlu - Seyfi Yıldırım, "1922 Yılında Barış Çabaları ve Milletlerarası Görüşmelerde "İyonya Devleti" Kurma Girişimleri", *Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Millî Mücadele Ve Zafer Yolu Sempozyumu 02-04 Ekim 2012 / Uşak*, Cilt II, (Yayına Hazırlayan: Arzu Güvenç - Murat Saygın), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014, s. 833; Cengizhan Halaçlı, "Amerikan Basınının

3. Muhtariyet İlanının Türk Basınındaki Yansımaları

Yunanistan'ın Batı Anadolu'da muhtar bir devlet ilan edeceği 1921 yılı sonlarından itibaren basında yer bulmaya başlamıştır. 6 Kasım 1921 tarihli *İleri* gazetesinde Yunanlıların işgal ettikleri arazide kendilerine muhtariyet verilmesini hayal ettikleri yönünde bir haber yer almıştır³⁷. Aynı gün yayınlanan *Peyâm-Sabah* gazetesi ise Atina'daki muhabirinden gelen telgraflara dayandırıarak verdiği bir haberde Yunanistan'ın Bursa, Eskişehir ve Menderes ovasını içine alan bölgede muhtariyet ilan etmek gibi bir projesi olduğunu aktarmaktadır³⁸. 12 Kasım'da yayımlanan bir başka gazetede ise Yunanistan Başbakanı Gunaris'in Sevr'de kendilerine vaat edilen bölgede muhtariyet idaresi ilan etme kararı verdiği yazmaktadır³⁹. 21 Kasım'da yayımlanan *İkdam* ve *Peyâm-Sabah* gazeteleri, Avrupa basınına referans alarak yaptıkları haberlerde Yunanlıların İzmir ile Marmara Denizi arasındaki bölgede Hristiyan bir valinin yönetiminde bir muhtariyeti kabul ettiklerini duyurmuşlardır⁴⁰.

1921 yılı sonlarında basında zaman zaman yer bulan ve temeli Sevr Antlaşması'nda İzmir'e tanınan özel statüye dayanan muhtariyet projesi, dönemin Türk basınında, er ya da geç Anadolu'dan çıkarılacağını anlayan Yunanistan'ın Anadolu'daki Rumları oyalamak için ileri sürdüğü bir hayal satma projesi olarak değerlendirilmiştir⁴¹. 1922 yılı Mart ayından sonra Yunanistan'ın muhtariyet meselesine yaklaşımında bazı değişiklikler yaşanmıştır. İtilaf Devletleri'nin Yunanistan ve Türkiye'ye yaptığı mütareke çağrısının şartları Yunan siyasetçilerinde derin bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Anadolu macerasının sonunun yaklaştığını gören Yunanistan, Anadolu'yu boşaltmadan önce işgali altındaki toprakların muhtariyetini sağlayarak bu topraklarda yaşayan Rumları güvence altına almayı planlamıştır. 1 Nisan 1922 tarihli *Akşam* gazetesinde yer alan bir haberde "Yunan hükûmeti Rumlar için asgari olarak düvel-i muazzama veya Cemiyet-i Akvam'ın tekeffülü [kefaleti] tahtında [altında] bir muhtariyet idaresinin itasını talep edeceklerdir."⁴² cümlesi ile bu duruma dikkat çekilmiştir. 1922 yılı Nisan ayında Batı Anadolu'daki yerel dinamiklerin de işin içine katıldığı gözlemlenmektedir. Küçük Asya Savunma Örgütü'ne mensup bir heyet, Nisan ayında

Gözünden İşgal Yıllarında İzmir'de Kurulmuş Özerk Bir Yunan İdaresi: İyonya Devleti", *Tarih ve Günce*, Sayı: 11, (2022/Yaz), s. 143-144.

³⁷ *İleri*, 6 Teşrin-i sâni [Kasım]1337 [1921].

³⁸ *Peyâm-Sabah*, 6 Teşrin-i sâni 1921.

³⁹ *İleri*, 12 Teşrin-i sâni 1337.

⁴⁰ *Peyâm-Sabah*, 21 Teşrin-i sâni 1921; *İkdam*, 21 Teşrin-i sâni 1921.

⁴¹ *İkdam*, 12 Şubat 1922; *Vakit*, 12 Şubat 1922.

⁴² *Akşam*, 1 Nisan 1922.

Atina'yı ziyaret ederek çeşitli görüşmeler yapmıştır. Heyetin Atina ziyareti bazı Türk gazeteleri tarafından yakından takip edilmiştir. İzmir'de yayınlanan *Amal-tiya*, *Patris* ve *Kozmos* gazeteleri üzerinden heyetin çalışmalarını takip eden *Sada-yı Hak* gazetesi, heyetin Yunanistan Başbakanı Gunaris, çeşitli bakanlar, Kral Konstantin ve Yunanistan'daki İtilaf Devletleri konsoloslarıyla görüşmelerini neredeyse günü gününe okuyucularına duyurmuştur⁴³. 5 Mayıs 1922 tarihli nüshasında muhtariyet meselesini ele alan *Islahat* gazetesi ise Atina'da çıkan hükümet taraftarı bir gazeteyle dayandırdığı haberinde Anadolu'nun geleceğiyle ilgili; Yunanistan'ın Küçük Asya'yı tahliye etmeyerek muharebeye devam edeceğini ve İtilaf Devletleri'nin Yunanistan'a Küçük Asya'da vasi bir muhtariyet tesis ettirmeyi düşündüğünü okuyucularına duyurmaktadır⁴⁴. *Peyâm-Sabah* gazetesi de "Anadolu'nun Tahliyesi" başlığıyla verdiği bir haberde Atina'yı ziyaret eden heyetin Başbakan Gunaris ile görüştüğünü ve Anadolu'nun boşaltılması gibi bir durumun mevzu bahis olmadığını aksine Anadolu'daki orduya takviye yapılarak tahkimatın güçlendirileceğini bildirmektedir⁴⁵. *Şark* gazetesi ise "Muhtariyet İdare Şayiaları" başlığı altında İtalyan basınına dayandırdığı bir haberde bu durumu doğrulamış, İngiltere'nin müttefiklerini ikna ettiğini ve İtalyan basınının da İzmir'in muhtariyetini desteklediğini ifade etmiştir⁴⁶.

1922 yılı Temmuz ayına gelindiğinde muhtariyet projesi ile ilgili haberlere daha sık rastlanır olmuştur. 3 Temmuz 1922 tarihli nüshasında meseleyi ele alan *Akşam* gazetesi, Yunan Başkomutanı Hacıanesti'nin Sevr Antlaşması'nın tayin ettiği sınıra çekilerek o sınırı muhafaza etmeyi teklif ettiğini, Yüksek Komiser Steryadis'in ise işgal edilen bölgede muhtariyet ilan edilmesi fikrini savunduğunu ileri sürmüştür⁴⁷. Bir gün sonra yayımlanan bir başka haberde ise Yunan kabinesinin Anadolu'nun durumu hakkında bir karara varamadığı ve Yunanistan'a giden Yüksek Komiser Steryadis'in Parlamento'da bir konuşma yaparak vekillere muhtariyet projesini izah ettiği belirtilmiştir⁴⁸. 6 Temmuz 1922 tarihli *Akşam* gazetesinde yayımlanan "Yeni Tehlike" başlıklı bir baş makede, Yunanistan'da savaşa devam etmeyi düşünen kimsenin kalmadığı ve Anadolu'da daha fazla asker kaybetmek istemeyen Yunanistan'ın bir muhtar idare tesis ederek işgal ettiği yerleri koruma vazifesini Rumlara devretmeyi planladığı kaleme alınmıştır. Yunan işgalinin daha dar bir sahaya çekilmesinin

⁴³ *Sada-yı Hak*, 3 Mayıs 1338 [1922]; *Sada-yı Hak*, 4 Mayıs 1338; *Sada-yı Hak*, 5 Mayıs 1338; *Sada-yı Hak*, 6 Mayıs 1338.

⁴⁴ *Islahat*, 5 Mayıs 1338.

⁴⁵ *Peyâm-Sabah*, 6 Mayıs 1922.

⁴⁶ *Şark*, 8 Haziran 1338.

⁴⁷ *Akşam*, 3 Temmuz 1922.

⁴⁸ *Akşam*, 4 Temmuz 1922.

Anadolu üzerindeki savaşı bitirmeyeceğinin altı çizilmiş, Yunanistan'ın Sevr'de belirlenen sınırlara çekilmeyi planladığı, bunu yaparken boşalttığı yerlerdeki demir yolu hatlarını tahrip edip buralarda yaşayan Müslümanların mallarına ve canlarına zarar verme teşebbüsünde bulunacağı belirtilmiştir. Bu gibi faciaların önüne geçmek için lazım gelen her türlü tedbiri almak ve uyanık davranmak gerektiği ifade edilmiştir⁴⁹. Aynı gün yayımlanan *İkdam* gazetesinde yer alan bir haberde de muhtariyet projesine aynı bakış açısıyla yaklaşmış, Prens Nikola'nın yönetimi altında ilan edilecek bir muhtariyet ile savaşın yükünden kurtulup Yunan askerlerinin terhis edilmesinin ve Yunan işgali altındaki bölgelerin güvenliğinin silahlandırılacak Rumlara devredilmesinin planlandığı ifade edilmiştir⁵⁰. 16 Temmuz'da *Akşam* gazetesinde yayımlanan bir haberde, Yunan hükûmetinin Yunan işgali altındaki bölgelerde muhtariyet idaresi ilan etme kararı aldığı ve Yüksek Komiser Steryadis'in bir beyanname yayınlarak alınan kararları halka tebliğ edeceği okuyuculara duyurulmuştur⁵¹. *Islahat* gazetesinin 21 Temmuz 1922 tarihli nüshasında yayımlanan "Olanlar Bitenler" başlıklı bir baş makalede muhtariyet meselesini ele alan Samih Lütfi Bey, Yunanistan'ın muhtariyet idaresi ilan edeceğinin artık kesinleşmiş bir bilgi olduğunu aktarmakta ancak muhtar idarenin mahiyetinin meçhullüğünü koruduğunu ifade etmektedir⁵². Muhtariyet meselesi üzerine bir yazı kaleme alan *Akşam* gazetesi başyazarı Necmettin Sadak ise Yunanistan'ın taarruz edecek gücü olmadığından böyle bir yola başvurduğunu belirtmektedir. Batı Anadolu'da ilan edilecek muhtariyet idaresi ile hem savaşın ağır yükü ortadan kalkacak hem de İzmir terk edilmemiş olacaktır. Böylece Yunanistan'da yaşanan ağır ekonomik kriz nedeniyle halk arasında baş gösteren hoşnutsuzluk da ortadan kalkacaktır. Yunan ordusunu içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmak isteyen Yunan idarecileri, Sevr Antlaşması'nın Yunanistan'a tanıdığı sınırlara çekilerek orduyu güvence altına alacak, akabinde orduyu terhise başlayarak ordunun devlet üzerindeki ekonomik yükünden kurtulacak ve muhtariyet ilan ettiği sahanın güvenliğini bölgede yaşayan Rumlardan örgütlediği milis kuvvetlerle sağlayacaktır. Oluşturulacak milis kuvvetlerin masrafları da muhtar idarenin sınırları dahilindeki halktan toplanan vergilerle sağlanacak, bu bölgedeki çoğunluk Türklerde olduğundan mali yükün büyük kısmı Türklerle binecektir. Yunanistan'ın bu teşebbüsünün olsa olsa askeri zaferden büsbütün ümidini kesmesinin bir işareti olabileceğini ifade eden Sadak, bu

⁴⁹ Necmettin Sadak, "Yeni Tehlike", *Akşam*, 6 Temmuz 1922, s. 1. Yazı sansüre uğradığından satırların bazı kısımları boş çıkmıştır.

⁵⁰ *İkdam*, 6 Temmuz 1922.

⁵¹ *Akşam*, 16 Temmuz 1922.

⁵² Samih Lütfi, "Olanlar Bitenler", *Islahat*, 21 Temmuz 1338, s. 1. Bu yazının da altı satıra yakın bir kısmı sansüre uğramıştır.

adımı tahliyenin bir merhalesi olarak görmektedir⁵³. Aynı günlerde Selanik'te yayımlanan gazetelerde de Yunan askerlerinin terhis edilip, Aydın, İzmir, Nazilli, Uşak gibi yerlerden toplanacak milis kuvvetlerle işgal sahasının korunacağı ve oluşturulmaya başlanan milis kuvvetlere Rumların yanı sıra Ermeni ve Çerkezlerin de katıldıkları ifade edilmektedir⁵⁴.

Temmuz ayı boyunca muhtariyet ilanının kesinleştiği, muhtariyet ilanını içeren kararların tadil edileceği ya da İtilaf Devletlerinin karşı çıkmalarından dolayı muhtariyet ilanının tehir edildiği yönünde haberler basında sıklıkla yer bulmuştur⁵⁵. Başlıklarına ve içeriklerine değindiğimiz haberlerin yayımlandığı Temmuz ayı sonunda muhtariyet ilanı gerçekleşmiştir. İzmir'de yayımlanan Rumca gazeteler yeni idare şekli hakkında hararetli yazılar yazmışlar, başmakale sütunlarını muhtariyet kararını bildiren beyanname ve Steryadis'in bildirisi ile ya da muhtariyet ilanından duydukları memnuniyeti bildiren yazılarla doldurmuşlardır⁵⁶. İzmir'de yayımlanan Türkçe gazetelerden sadece *Şark* gazetesinin muhtariyet ilanının ertesi günü olan 31 Temmuz 1922 tarihli nüshasına erişilebilmektedir. Gazetenin bu nüshasında muhtariyet ilanı ile ilgili herhangi bir yorumda bulunulmamış sadece muhtariyet kararını bildiren beyanname ve Steryadis'in bildirisi yayımlanmıştır⁵⁷. 1 Ağustos'ta ise Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa'nın, Steryadis'in ve çeşitli cemaat temsilcilerinin muhtariyet töreninde yaptıkları konuşmalar okuyuculara duyurulmuştur⁵⁸. Muhtariyet ilanından birkaç gün sonra çıkan bir nüshasına ulaşabildiğimiz *Islahat* gazetesinde ise "*Tesri' ve Tacil*" başlıklı başmakalede, Küçük Asya meselesinin uluslararası bir mesele olduğu ve çözümünün uluslararası bir karar ile mümkün olabileceği belirtilerek muhtariyet kelimesi kullanılmadan muhtariyetin İtilaf Devletlerinin onayından geçmediği sürece bir anlamı olmayacağı ima edilmiştir⁵⁹. *Islahat* gazetesinin bir gün sonraki nüshasında ise Steryadis'in başkanlığında bir meclis toplanacağı ve muhtariyet ilan edilen bölgede yaşayan bütün halkların nüfusları oranında bu meclise temsilciler gönderecekleri halka duyurulmuştur. Ayrıca halkın hükümet başkanını kendi seçeceği ve Yunan

⁵³ Necmettin Sadak, "Muhtariyet İlanı!", *Akşam*, 19 Temmuz 1922, s. 1.

⁵⁴ *İkdam*, 22 Temmuz 1922.

⁵⁵ Bu minvalde haberler için bkz. *Peyâm-Sabah*, 17 Temmuz 1922; *Peyâm-Sabah*, 18 Temmuz 1922; *Vakit*, 18 Temmuz 1922; *Vakit*, 19 Temmuz 1922; *Peyâm-Sabah*, 19 Temmuz 1922; *Vakit*, 20 Temmuz 1922; *İleri*, 20 Temmuz 1922; *Akşam*, 20 Temmuz 1922; *Peyâm-Sabah*, 21 Temmuz 1922; *Akşam*, 22 Temmuz 1922; *Akşam*, 23 Temmuz 1922; *İleri*, 24 Temmuz 1922; *Vakit*, 24 Temmuz 1922; *İkdam*, 25 Temmuz 1922; *Yeni Gün*, 27 Temmuz 1922; *Akşam*, 27 Temmuz 1922; *Yeni Gün*, 28 Temmuz 1922.

⁵⁶ *Şark*, 1 Ağustos 1922.

⁵⁷ *Şark*, 31 Temmuz 1922.

⁵⁸ *Şark*, 1 Ağustos 1922.

⁵⁹ Samih Lütfi, "*Tesri' ve Tacil*", *Islahat*, 2 Ağustos 1922, s. 1.

hükûmetinden göreve başlaması için müsaade isteneceği belirtilmiştir⁶⁰. İzmir'de yayımlanan Türkçe gazetelerden sadece *Şark ve Islahat* gazetelerinin muhtariyet ilanını takip eden günlerde çıkan nüshalarına ulaşılabilmiştir. İşgal dönemi boyunca İzmir'de yayımlanan tüm gazeteler Yunan sansürü altında çıktıklarından bu iki gazetede de muhtariyet ilanına tepki gösteren herhangi bir haber yer almamıştır⁶¹.

İstanbul basını içinde muhtariyet ilanını ilk haber veren gazete ise 31 Temmuz tarihli nüshasında muhtariyet ilanını duyuran *Akşam* gazetesi olmuştur⁶². *Akşam* gazetesini 1 Ağustos'ta çıkan nüshalarında muhtariyet ilanını duyuran *Vakit*, *İkdam*, *Peyâm-Sabah* ve *Tevhid-i Efkâr* gazeteleri takip etmiştir⁶³. Millî Mücadele'ye muhalif tavrıyla öne çıkan *Peyâm-Sabah* gazetesinin 2 Ağustos'ta yayımlanan nüshasında muhtariyet ilanını ele alan Ali Kemal Bey, Sevr Antlaşmasını överek orada öngörülen muhtariyetin sadece İzmir sancağı ile sınırlı olduğunu ve "bu acayip muhtariyet" diye tanımladığı muhtariyetten çok daha hafif şartlar taşıdığını ileri sürmüştür. Yazısı boyunca muhtariyeti Yunanistan değil de Ankara hükûmeti ilan etmiş gibi Ankara hükûmetine yüklenmiş, Ankara'nın savaş siyasetinin iflas ettiğini ve bu karara razı geleceğini düşündüğünü ifade etmiştir⁶⁴. *Vakit* gazetesinin 3 Ağustos 1922 tarihli nüshasında Yunanistan'ın muhtariyet ilanı ile ilgili bir makale kaleme alan Devletler Hukuku Müderrisi Mehmet Cemil Bey, Yunanistan'ın muhtariyet kararının hukuken hiçbir dayanağı olmadığını ve bu karara hiçbir zeminde meşruiyet kazandırılmayacağını belirtmiştir. Bir yeri işgal eden bir ordunun işgal ettiği devletin anayasasını, idare şeklini ve adli sistemini değiştirme yetkisinin olmadığını belirten Cemil Bey, Yunanistan'ın aldığı kararı yok saymak gerektiğini ifade etmiştir⁶⁵. Muhtariyet ilanı ile ilgili bir başmakale kaleme alan Ahmet Şükrü Bey de muhtariyet ilanının hukuki yönüne değinmiş, alınan kararın devletler hukuku kurallarına ve bilhassa İkinci Lahey Konferansı Sözleşmesi'ne aykırı olduğunu belirtmiştir. İkinci Lahey Konferansı Sözleşmesi'nin 42 ile 56. maddelerine atıfta bulunan Ahmet Şükrü Bey, bu

⁶⁰ *Islahat*, 3 Ağustos 1338.

⁶¹ Zeki Arıkan, *İzmir Basın Tarihi (1868-1938)*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2006, s. 141; Çağla D. Tağmat, "İşgal Yıllarında İzmir'de Yunan İdari Sistemi", *1918-1919 Mütareke'den Millî Mücadele'ye (Hayal Kırıklığı, Uyanış, Örgütlenme ve Direniş)*, Türk Ocağı Yayınları, İstanbul, 2020, s. 125-126.

⁶² "Dün Anadolu'da Muhtariyet İlan Ettiler", *Akşam*, 31 Temmuz 1922.

⁶³ "Yunanlılar Anadolu'da Muhtariyet İlan Ettiler", *Vakit*, 1 Ağustos 1922; "Nihayet Ma'hûd Muhtariyeti İlan Edebildiler", *Tevhid-i Efkâr*, 1 Ağustos 1922; "İzmir'de Muhtariyet İlan Etmişler", *Peyâm-Sabah*, 1 Ağustos 1922; "Manasız Muhtariyet İlan Edebildiler", *İkdam*, 1 Ağustos 1922.

⁶⁴ Ali Kemal, "Muhtariyet İlanı", *Peyâm-Sabah*, 2 Ağustos 1922, s. 1.

⁶⁵ Mehmet Cemil, "Yunanistan'ın Muhtariyet Kararı", *Vakit*, 3 Ağustos 1922, s. 2.

maddelerden anlaşılacağı üzere bir bölgeyi işgal eden bir ordunun yalnız o bölgenin asayişini temine yetkili olduğunu, işgal edilen arazide yaşayan halktan asker alamayacağı gibi askerî harekâtı başarıya ulaştıracak herhangi bir yardıma da zorlayamayacağı ifade etmiştir⁶⁶.

Ankara'da yayımlanan ve Millî Mücadele'nin sözcülüğünü yapan *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi ise muhtariyet ilanı haberini ancak 2 Ağustos 1922 tarihli nüshasında vermiştir. İstanbul'dan gelen haberlere dayandırılarak yapılan haberde muhtariyet ilanının kesinliğine şüpheyle yaklaşıldığı dikkati çekmektedir⁶⁷. Ankara'da yayımlanan *Yeni Gün* gazetesi de 2 Ağustos'ta yayımladığı nüshasında İstanbul'daki muhabirinden gelen telgraflara dayandırarak yaptığı bir haberle muhtariyet ilanını okurlarına duyurmuştur⁶⁸. Ağustos ayı zarfında muhtariyet ilanı ile ilgili birçok haber yayımlanmıştır. Muhtariyet ilanı sırasında yaşanan olayların tafsilatının yer aldığı bu haberlerde, İstanbul hükûmeti, Ankara hükûmeti ve İtilaf Devletlerinin muhtariyet ilanını protesto- larını okuyucularına duyuran gazeteler, muhtariyet ilanını delice bir karar olarak yorumlamışlar, hiçbir devlet ve hükûmetin bu kararı kabul etmediğini belirtmişlerdir⁶⁹.

Türk ordularının Ağustos ayı sonlarında taarruza geçmesiyle Yunanistan'ın Anadolu harekâtı kesin olarak başarısızlığa uğramıştır. Yunan ordusunun mağlubiyetinin kesinleştiği Eylül ayı başında dahi muhtariyet idaresinden ümidini kesmeyen Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa, Rum ve Müslümanlardan oluşan bir topluluk karşısında yaptığı bir konuşmada, her vaktten daha fazla dayanışma içinde olmaları gerektiğini ve Yunan askerleriyle yan yana harp edebilmeleri için gönüllü asker alımına başladığını söylemiş, ancak bu surette Yunan medeniyetinin getirdiği hürriyet ve muhtariyet idaresinin muhafazasının mümkün olabileceğini anlatmıştır⁷⁰.

⁶⁶ Ahmet Şükrü, "Muhtariyet İlanı", *Vakit*, 9 Ağustos 1922, s. 1.

⁶⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Ağustos 1922.

⁶⁸ *Yeni Gün*, 2 Ağustos 1922.

⁶⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Ağustos 1922; *Tevhid-i Efkâr*, 2 Ağustos 1922; *Vakit*, 2 Ağustos 1922; *İkdam*, 2 Ağustos 1922; *İleri*, 2 Ağustos 1338; *Açıksöz*, 3 Ağustos 1338; *İkdam*, 3 Ağustos 1922; *Vakit*, 3 Ağustos 1922; *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Ağustos 1922; *Vakit*, 4 Ağustos 1922; *Açıksöz*, 8 Ağustos 1338; *İkdam*, 9 Ağustos 1922; *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Ağustos 1922; "İzmir'de Muhtariyet Komedyasının Tafsilâtı", *Yeni Gün*, 10 Ağustos 1922; "Sevgili İzmir'imizde Muhtariyet İlanı Tafsilâtı", *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Ağustos 1922; *Açıksöz*, 10 Ağustos 1338; *Tevhid-i Efkâr*, 11 Ağustos 1922; *İkdam*, 11 Ağustos 1922; *Yeni Gün*, 18 Ağustos 1922; *Tevhid-i Efkâr*, 11 Ağustos 1922; *İkdam*, 18 Ağustos 1922; *İkdam*, 19 Ağustos 1922; *İkdam*, 20 Ağustos 1922; "İzmir'de Muhtariyet Nasıl İlan Edildi?", *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Ağustos 1922; *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Ağustos 1922.

⁷⁰ *İleri*, 3 Eylül 1338.

Yunan ordusunun aldığı mağlubiyet sonucunda geri çekilmeye başlaması, işgal süresi boyunca Türklere uygulanan baskı ve zulümlere ortak olan Anadolu Rumlarının Türklerin misilleme yapmalarından korkarak Yunan ordusunun peşi sıra adalara ve Yunan anakarasına kaçmaya başlamasına sebep olmuştur. Yanlarını alabildikleri eşyalar ile İzmir rıhtımına erişen Yunan askerleri ve Rumlar bulabildikleri vapurlarla Anadolu'yu terk etmeye başlamışlardır. Türk ordusunun İzmir'e adım adım yaklaştığı bu günlerde Anadolu'yu terk edenlerden biri de 8 Eylül 1922 tarihinde İzmir'den ayrılan Yüksek Komiser Steryadis olmuştur⁷¹. Böylece Yunanistan'ın Batı Anadolu'da ilan ettiği muhtariyet idaresinin başında bulunan kişi de Anadolu'dan ayrılmış, muhtar idare tam anlamıyla hayata dahi geçirilemeden son bulmuştur.

Sonuç

1919 yılı Mayıs ayında İzmir'e çıkarak Anadolu'nun içlerine doğru ilerleyen Yunanistan'ın 1921 yılı Eylül ayında uğradığı Sakarya yenilgisinden sonra işgal ettiği toprakları askeri güç ile elde tutamayacağı anlaşılmıştır. Bu durumun farkına varan İzmir'in ileri gelen Rumları, Yunanistan'ın Anadolu'dan çekilmesi durumunda Yunan işgali altındaki topraklarda yeni bir Rum devleti kurmayı hedefleyen Küçük Asya Savunma Örgütü'nü kurmuşlardır. Başlangıçta Yunanistan'a bağlı muhtar bir devlet olarak tasarlanan bu devlet örgüt içindeki aşırıların Yunanistan'a duyduğu güvensizlikle bağımsız bir devlet fikrine dönmüş, Yunanistan'ın İzmir Yüksek Komiseri Steryadis'in muhtariyet ilanı için düzenlediği törene örgütün birçok önemli ismi katılmıştır. 1922 yılı Mart ayına kadar Batı Anadolu'da muhtar bir devlet projesine soğuk bakan Yunan siyasetleri İtilaf Devletlerinden bekledikleri desteği göremeleri üzerine bu tarihten itibaren Batı Anadolu'ya muhtariyet verilmesi fikrini savunmaya başlamışlar ve 1922 yılı Temmuz ayı sonunda hayata geçirmişlerdir.

Batı Anadolu'daki gelişmeleri yakından takip eden Türk basını Yunanistan'ın muhtariyet projesine 1921 yılı Kasım ayından itibaren sütunlarında yer vermeye başlamışlardır. Muhtariyet ile ilgili haberlerin çoğu dış kaynaklara dayanmaktadır. Yunanca yayımlanan gazeteler ya da Yunanistan'daki muhabirlerden gelen telgraflar referans alınarak verilen haberlerde dikkati çeken bir başka nokta ise Sevr Antlaşması'nda İzmir'e tanınan özel statüye dayanan bir muhtariyeti tarif etmeleri olmuştur. Bu durum 1922 Temmuzuna kadar devam etmiştir. 1922 yılı Temmuz ayından itibaren muhtariyet ile ilgili

⁷¹ Smith, *a.g.e.*, s. 430.

haberlere daha sık rastlanır olmuştur. Muhtariyet meselesini Türk basını üzerinden takip eden bir araştırmacı Temmuz ayında çıkan haberleri incelediğinde dikkatini çekecek olan ilk husus Temmuz ayı boyunca muhtariyet ilanının kesinleştiği, muhtariyet ilanını içeren kararların gözden geçirileceği ve İtilaf Devletlerinin karşı çıkmalarından dolayı muhtariyet ilanının ertelendiği yönünde birbiriyle çelişen başlıklar olacaktır. Haberlerin başlıkları her ne kadar birbiriyle çelişki içinde olsa da içerikleri aynı noktalara temas etmektedir. Temmuz ayında yayımlanan haberlerin çoğunda savaşın yükünü taşımakta zorluk çeken Yunanistan'ın er ya da geç Anadolu'dan çekilmek zorunda kalacağı belirtilmektedir. Muhtariyet hamlesi de bu durumun bilincinde olan Yunanistan'ın savaşın yükünden kurtulmak ve Anadolu'yu boşalttığı anda geride kalan Rumları Türk hakimiyetine bırakmamak için attığı bir adım olarak yorumlanmaktadır. Başlık ve içeriklerine değindiğimiz haberlerin yayımlandığı bu günlerde İzmir'de gerçekleştirilen bir törenle muhtariyet idaresi ilan edilmiştir. İzmir'de yayımlanan *Şark* ve İstanbul'da yayımlanan *Akşam* gazeteleri muhtariyet haberini ilanının ertesi günü okuyucularına duyurmuşlardır. İstanbul'da yayımlanan diğer gazeteler de muhtariyet ilanının ikinci günü muhtariyet ilanı haberini vermişlerdir. Burada dikkati çeken nokta Anadolu basınının muhtariyet ilanından daha geç haberdar olması ve habere temkinli yaklaşması olmuştur. Bu durumun Ankara ile Yunan işgali altındaki yerler arasındaki iletişimin zayıf olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. İzmir'de yayımlanan gazeteler ise ağır bir sansür altında olduklarından muhtariyet ilanını okuyucularına duyurmakla yetinmişler, muhtariyet ile ilgili herhangi bir yorumda bulunmamışlardır. İstanbul ve Anadolu basınında ise gerek Milli Mücadele taraftarı gerekse muhalifi gazetelerin aynı tepkiyi verdikleri ve Yunanistan'ın bu teşebbüsüne karşı çıktıkları gözlemlenmektedir. Ağustos ayı boyunca muhtariyet ilanı ile ilgili yayımlanan haberlerin çoğunun içeriğini muhtariyet ilanı sırasında yaşanan olayların tafsilatı ve İstanbul hükûmeti, Ankara hükûmeti ve İtilaf Devletlerinin muhtariyet ilanı karşısındaki protestoları oluşturmuştur. Muhtariyet ilanı ile ilgili haberler 1921 yılı sonlarından 1922 yılı Temmuz ayına kadar zaman zaman, 1922 yılı Temmuz ayından Büyük Taarruzun son bulduğu Eylül ayına kadar ise sıklıkla Türk basında yer bulmuştur. Bu durum Türk basınının Batı Anadolu'da bir muhtariyet idaresi kurulması fikrine kayıtsız kalmadığı ve konuyla ilgili gelişmeleri yakından takip ettiğini göstermektedir. Yayımlanan haberlerin çoğunun içeriklerinin aynı olması muhtariyet meselesiyle ilgili haber kaynaklarının ortaklığından kaynaklanmaktadır. Muhtariyetle ilgili gelişmeler genellikle Rumca yayın yapan gazetelerden ya da yabancı basın üzerinden takip edilmiştir. Haberlerin içeriklerindeki benzerliğin bir başka sebebi ise Türkçe yayın yapan tüm gazetelerin muhtariyet meselesine

bakışlarındaki ortaklıktır. Yayınlanan haberlerin büyük çoğunluğunu imzasız haberler oluşturmaktadır. Seyrek de olsa bazı gazeteler muhtariyet meselesini başmakale ya da köşe yazısı olarak ele almışlardır. Muhtariyet ilanına kadar yayınlanan köşe yazılarında Yunanistan'ı bu hamleye iten gerekçeler ve bu hamleden elde etmeyi planladığı hedefler üzerinde durulurken muhtariyet ilanından sonra yayınlanan köşe yazılarında ise meselesinin hukuki yönüne eğilinmiş ve muhtariyet ilanının hukuken hiçbir dayanağı olmadığı altı çizilmiştir. Ağustos ayı sonlarında Türk ordularının taarruza geçtiğinin duyulması dönemin basınının gündemini kökten değiştirmiştir. Taarruzun Türk ordusunun başarısıyla son bulması ve Yüksek Komiser Steryadis'in dahi İzmir'i terk etmesi sonrası Anadolu üzerindeki Yunan varlığı son bulduğu gibi Yunanistan'ın ilan ettiği muhtariyet idaresi de kendiliğinden -neredeyse kurlamadan- son bulmuştur. Taarruz haberlerinin gazetelerde yer bulmaya başlamasından sonra muhtariyet meselesi neredeyse gündeme dahi gelmemiştir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

(Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi)

BOA, DH., İ.U.M (Dahiliye İdare-i Umumiyye), 20.32/14.7.5.

BOA, HR.SYS (Hariciye Nezareti Siyasi), 2471/42.1.

BOA, HR.SYS, 2616/6.4.

BOA, HR.SYS, 2471/42.2.

BOA, DH.KMS. (Dahiliye Kalem-i Mahsus), 62/33.

BOA, HR.SYS, 2383/9.

BOA, HR.SYS, 2616/6.7.

BOA, HR.SYS, 2616/6.8.

BOA, HR.SYS, 2616/6.9.

BOA, BEO (Bab-ı Ali Evrak Odası), 4718/353840.2.

Sürelî Yayınlar***

Açıksöz (Kastamonu)

Akşam (İstanbul)

Hâkimiyet-i Milliye (Ankara)

Islahat (İzmir)

İkdam (İstanbul)

İleri (İstanbul)

Peyâm-Sabah (İstanbul)

Sada-yı Hak (İzmir)

Şark (İzmir)

Tevhid-i Efkâr (İstanbul)

Vakit (İstanbul)

Yeni Gün (Ankara)

*** Sürelî yayınların nüsha tarihleri kullanıldıkları dipnotlarda verilmiştir.

Kitaplar

- ARIKAN, Zeki, *İzmir Basın Tarihi (1868-1938)*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2006.
- _____, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1989.
- ARMAOĞLU, Fahir, 19. *Yüzyıl Siyasî Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2010.
- BERBER, Engin, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922*, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997.
- CLOGG, Richard, *Modern Yunanistan Tarihi*, İletişim Yayınevi, İstanbul, 1997.
- ÇELEBİ, Mevlüt, *Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002.
- ERDEM, Nilüfer, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı (1919-1923)*, Derlem Yayınları, İstanbul, 2010.
- HATİPOĞLU, M. Murat, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988.
- MACMİLLAN, Margaret, *Paris 1919*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2004.
- PARLAK, Türkmen, *İşgal'den Kurtuluşa "2"*, *Yunan Egeden Nasıl Gitti "Son Günler"*, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yayınları, İzmir, 1983.
- SERÇE, Erkan, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmir'de Belediye (1868-1945)*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1998.
- SMİTH, Michael Llewellyn, *Yunan Düşü*, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2002.
- SONYEL, Salâhi R., *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I*, TTK Yayınları, Ankara, 2014.
- ŞAHİN, M. Süreyya, *Fener Patrikhânesi ve Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1980.
- ŞİMŞİR, Bilal, *İngiliz Belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e (1921-1922)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1989.
- TAÇALAN, Nurdoğan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Hasan Tahsin, Aksoy Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- Türk İstiklal Harbi*, II. Cilt, 1nci Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999.
- UMAR, Bilge, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974.

Makaleler ve Bildiriler

- BAKAR, Bülent, "Millî Mücadele'de Yunanistan'ın Son Teşebbüsü: Batı Anadolu'da Muhtariyet İlâm", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Yıl: 11, Sayı: 22, (Bahar 2010), ss. 127-166.
- BERBER, Engin, "Batı Anadolu Rumlarının Son Fedakârlığı Ya Da 9 Eylül 1922'yi Önlemeyen Bir Askeri Yapılanma: Küçük Asya Savunma Örgütü", *İşgal'den Kurtuluşa İzmir*, (Yayına Hazırlayan: Oktay Gökdemir, Serdar Kızık, Haluk Işık), İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Cumhuriyet Gazetesi İmecesidir, 9 Eylül 2007, ss. 64-67.

- ÇAKMAK, Fevzi, "Büyük Taarruz Öncesi Yunanistan'ın Batı Anadolu'daki Muhtariyet İlanı", *100. Yılında Büyük Taarruz*, Editörler Temuçin Faik Ertan, Kadri Unat, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2022, ss. 37-66.
- ERDEM, Nilüfer, "Yunan Kaynaklarına Göre 1922 Yılında Batı Anadolu'da Otonom Devlet Kurmaya Yönelik Faaliyetler", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIV/29, (2014-Güz), ss. 97-140.
- _____, "Büyük Taarruz'a Giden Süreçte Rumlara Ait Gizli Anadolu'yu Savunma [Mikrasiatiki Amina] Örgütü", *Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Milli Mücadele Ve Zafer Yolu Sempozyumu 02-04 Ekim 2012 / Uşak*, Cilt II, (Yayına Hazırlayan: Arzu Güvenç - Murat Saygın), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014, ss. 985-998.
- HALAÇLI, Cengizhan, "Amerikan Basınının Gözünden İşgal Yıllarında İzmir'de Kurulmuş Özerk Bir Yunan İdaresi: İyonya Devleti", *Tarih ve Günce*, Sayı: 11, (2022/Yaz), ss. 133-153.
- KARAKAŞ, Nuri, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Tasfiyesi Sürecinde Amerikan Politikası", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt XXV, Sayı 1, (Temmuz 2010), ss. 269-296.
- MÜDERRİSOĞLU, Alptekin, "Batı Anadolu'da Kurulan Kısa Ömürlü Bir Devlet: İonya", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 27, (1993), ss. 569-580.
- SARISAMAN, Sadık Sarısamanoğlu, "İyonya Muhtar İdaresi'nin Türk Basınına Yansımaları", *Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu Bildirileri 26-28 Eylül 2012*, Yayına Hazırlayan: Murat Alper Parlak, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015, ss. 79-95.
- SOFUOĞLU, Adnan - YILDIRIM, Seyfi, "1922 Yılında Barış Çabaları ve Milletlerarası Görüşmelerde "İyonya Devleti" Kurma Girişimleri", *Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Milli Mücadele Ve Zafer Yolu Sempozyumu 02-04 Ekim 2012 / Uşak*, Cilt II, (Yayına Hazırlayan: Arzu Güvenç - Murat Saygın), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014, ss. 823-834.
- TAĞMAT, Çağla D., "İşgal Yıllarında İzmir'de Yunan İdari Sistemi", *1918-1919 Mütareke'den Millî Mücadele'ye (Hayal Kırıklığı, Uyanış, Örgütlenme ve Direniş)*, Türk Ocağı Yayınları, İstanbul, 2020, ss. 120-132.

Gazetelerde Yayımlanan Köşe Yazıları

- Ahmet Şükrü, "Muhtariyet İlanı", *Vakit*, 9 Ağustos 1922, s. 1.
- Ali Kemal, "Muhtariyet İlanı", *Peyâm-Sabah*, 2 Ağustos 1922, s. 1.
- Mehmet Cemil, "Yunanistan'ın Muhtariyet Kararı", *Vakit*, 3 Ağustos 1922, s. 2.
- Necmettin Sadak, "Yeni Tehlike", *Akşam*, 6 Temmuz 1922, s. 1.
- _____, "Muhtariyet İlanı!", *Akşam*, 19 Temmuz 1922, s. 1.
- Samih Lütfi, "Olanlar Bitenler", *Islahat*, 21 Temmuz 1338, s. 1.
- _____, "Tesri' ve Tacil", *Islahat*, 2 Ağustos 1338, s. 1.

EKLER

Ek-1: İzmir'de çıkan Şark gazetesinde yayımlanan Yunan hükümetinin aldığı kararları içeren beyanname metni****

**** Sark, 31 Temmuz 1922, s. 2.

